

Posudek oponenta na dizertační práci

Mgr. Milan Sovilj: Československo-jugoslávské vztahy v letech 1939–1941: Od zániku Československé republiky do okupace Království Jugoslávie, (vedoucí práce: doc. PhDr. Jan Pelikán, CSc.), Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav světových dějin, Praha 2015, 271 s.

Dizertační práce Milana Sovilje se věnuje období československo-jugoslávských vztahů, které nebylo doposud soustavně zpracováno. Tato dosavadní mezera v historickém poznání je poměrně logicky vysvětlitelná tím, že se jedná o období značně složité, nesnadno uchopitelné a z hlediska dostupnosti pramenného materiálu také obtížně zpracovatelné. Chronologické vymezení totiž začíná rozbitím ČSR a tudíž zánikem oficiálních státních struktur Československa. Československo se tím stalo pouhým imaginárním pojmem. Historik tak vlastně musí sledovat hned několik rovin nestejně intenzivních a nestejně vedených linií kontaktů: vztahy Jugoslávie k československému exilu, který teprve v průběhu času získává určitý institucionální rámec a který ovšem Jugoslávie až do svého pádu v dubnu 1941 veřejně neakceptuje. Dále jsou to kontakty jugoslávského království s Protektorátem Čechy a Morava, kde po březnu 1939 bylo vyslanectví nahrazeno generálním konzulátem a který samozřejmě v mezinárodně politické rovině zastupovala Německá říše. Pouze se slovenským státem tak Jugoslávie po navázání oficiálních diplomatických styků pěstovala klasické, i když rozhodně ne standardní mezistátní vztahy. Právě tento důvod, že slovensko-jugoslávské vztahy probíhaly v režimu řádných diplomatických kontaktů, vedl zřejmě k tomu, že mu také v nedávné době slovenští i čeští historici věnovali určitou pozornost, zatímco ostatní roviny zůstaly prakticky výzkumem nedotčeny.

Tato torzovitost historického poznání měla rovněž za následek, že i v odborné sféře dosud přetrvávaly poněkud zkreslené představy a zažitá klišé, jejichž vznik lze zřejmě datovat již do let druhé světové války, zejména pak do období počínající dubnem 1941. Tehdy se Jugoslávie ocitla ve válce, byla agresory rozbita a její exilové představitelé i domácí hnutí odporu mělo zájem na budování svého obrazu jako zásadního odpůrce mocností Osy. Zdůrazňovány tak byly antifašistické tradice, k nimž mimo jiné patřila solidarita a přátelství s Československem. V poválečném období byly pak některé události a tendence vyloženě mytizovány, k čemuž ostatně

přispěla i oficiální historiografie obou zemí. Zvláště po ukončení sovětsko-jugoslávské roztržky od druhé poloviny 50. let pamětníci i historici vykreslovali československo-jugoslávské přátelství v příkrášlených barvách.

Milan Sovilj se tak ve svém dizertačním projektu chopil tématu, které bylo obtížné z důvodů heuristických i z důvodů interpretačních, jelikož téma bylo zatíženo zažitými zjednodušenými či nesprávnými výklady. Nutno předeslat, že se s touto výzvou vyrovnal se zdarem. Na prvním místě bych ocenil obrovskou pramennou základnu práce. Autor prostudoval 43 fondy jedenácti archivů šesti států. Kromě archivů pražských a bělehradských probádal také archivy v Berlíně, Bratislavě, Záhřebu, Lublani a v Novém Sadu. Nešlo přitom jen o mimořádnou autorovu pečlivost obsáhnout všechny relevantní i okrajové prameny. Právě nesnadná uchopitelnost vztahů mezi územím tehdy momentálně neexistující ČSR a Jugoslávií si vyžadovala tento náročný výzkum, který před M. Soviljem žádný jiný historik v takovém rozsahu nepodnikl.

Kromě pramenů institucionální provenience nicméně autor prostudoval také obdivuhodné množství dalších zdrojů. Vyzdvihl bych zejména opět časově nesmírně náročný výzkum dobového tisku, který čítá 29 titulů českých, slovenských a na jugoslávské straně reprezentovaných novinami bělehradskými, záhřebskými a lublaňskými i tiskem české a slovenské menšiny v Jugoslávii.

M. Sovilj zpracoval ve své práci hned několik vzájemně se prolínajících témat. V první kapitole se věnuje československo-jugoslávským vztahům v roce 1938, v době mnichovské krize a v období mezi Mnichovem a 15. březnem 1939. V této souvislosti se zejména snažil korigovat tvrzení starší literatury, zvláště pokud jde o údajné masové projevy podpory jugoslávské veřejnosti ohroženému Československu. Poukazuje, že již hlášení československých diplomatů z Bělehradu o míře veřejné podpory a solidarity byla značně zveličená. Pozdější historiografie tuto interpretaci pojala do svého výkladu a přidala k tomu prameny nepodložená tvrzení o stěžejní úloze komunistické strany v těchto protestech.

Druhá kapitola pojednává o vztazích Jugoslávie k českému prostoru. Analyzuje ohlasy na okupaci a na vytvoření Protektorátu, které citelně ovlivňoval státní zájem neprovokovat Německo a udržovat přísnou neutralitu. Jak M. Sovilj detailně dokládá, Jugoslávie přitom usilovala hlavně o pokračování hospodářské spolupráce s českým územím, takže Protektorát po Československu zdědil, i když v okleštěné míře, roli důležitého obchodního partnera jugoslávského království. Zajímavou a dosud takřka

neznámou otázkou je přítomnost jugoslávských studentů na českých vysokých školách po vyhlášení Protektorátu. I po uzavření českých vysokých škol v listopadu 1939 jich zde zůstalo několik desítek, aby pokračovaly ve studiu na školách německých.

V rámci této kapitoly M. Sovilj dále řeší roli Jugoslávie jako tranzitní země pro emigraci z okupovaného Československa a kontakty československé exilové buňky v Bělehradu s domácím odbojem. Na základě starší historiografie, memoárové literatury i archivních dokumentů oprašuje toto pozapomenuté téma a přináší řadu nových poznatků. Ukazuje, že českoslovenští představitelé chápali jugoslávskou nesnadnou pozici a byli vděční za ve skrytosti poskytovanou podporu, kterou jim projevovaly i některé vysoce postavené politické osobnosti. Benevolence i sympatie jugoslávského státu mohli však více než ilegální uprchlíci pocítit příslušníci české menšiny.

V třetí kapitole M. Sovilj rozebírá vztahy Jugoslávie ke slovenskému státu. Přestože byly záhy po jeho vyhlášení navázány oficiální diplomatické styky, Jugoslávští představitelé projevovali vůči Slovensku otevřeně despekt jako vůči ne zcela suverénnímu státu. Jisté nuance se ovšem projevovaly mezi srbskými a chorvatskými politiky. Ostatně, jak je v práci rovněž vysvětleno, zánik Československa ovlivnil vnitropolitickou situaci v Jugoslávii. Obava, že osud bývalého spojence by mohl postihnout i jugoslávský stát, vedla v srpnu 1939 bělehradskou vládu k uzavření dohody s chorvatskou politickou reprezentací a k vytvoření autonomní chorvatské bánoviny. Mezi postavením Chorvatska v Jugoslávii a Slovenska v ČSR tak byly shledávány paralely. Někteří chorvatští politici proto vůči Slovensku chovali jisté sympatie, i když vedoucí chorvatští představitelé dodržovali jednotnou vládní linii zaujímat vůči Slovensku zdrženlivý postoj.

Cenná je také podkapitola o jugoslávských Slovácích, jejichž elity z důvodu evangelické konfese odmítly slovenský stát a nadále zůstávaly věrné myšlence jednotného Československa. V souvislosti s touto kapitolou bych jen zmínil, že ani detailní pramenný výzkum nevnese více světla do v textu často zmiňované údajné podpory Bratislavy chorvatskému separatismu, zvláště pak ustašovské emigraci, která měla mít na Slovensku jedno ze svých center.

V poslední, čtvrté kapitole autor vylíčil styky Jugoslávie s českým a slovenským prostředím v předvečer a v době dubnové války 1941. Zároveň se také zabýval

ohlasem na jugoslávské přistoupení k Paktu tří, následný převrat a napadení Jugoslávie mocnostmi Osy. V československém exilu agrese na Jugoslávii umožnila vrátit se plně k rétorice československo-jugoslávského spojení a k zapomenutí často nesnadných a nejednoznačných momentů v uplynulých letech. Nastala tím nová etapa vztahů, tentokrát mezi dvěma exilovými vládami, která se kvůli komplikovanému vývoji na jugoslávské straně neobešla opět bez četných, ovšem odlišných problémů.

V kapitole také M. Sovilj líčí konec československého exilového civilního a vojenského exilu v Jugoslávii. Většině českých a slovenských emigrantů se podařilo do vypuknutí války nebo v jejím průběhu území Jugoslávie opustit a dostat se mimo dosah okupačních sil. To se bohužel nepodařilo pražskému lékaři srbského původu Alexandru Gjurici, který v Bělehradu působil jako spojka mezi československým exilem a odbojem v Protektorátu. V roce 1942 byl zatčen a o dva roky později v Drážďanech odsouzen k smrti a popraven.

Kromě A. Gjurice je pochopitelně v práci zmíněno velké množství dalších aktérů. V některých případech měli jen epizodní role a bylo by velmi těžké k nim dohledat další informace. Některé osoby jsou však známy i v jiném kontextu nebo jejich peripetie přesahovaly chronologické vymezení práce. M. Sovilj jen občas zmiňuje další osudy těchto svých „hrdinů“. Částečně se o nich může čtenář dozvědět z přílohy s biografickými medailonky, ale i ty se zpravidla omezují jen na druhou světovou válku. Pokud bych práci něco vytknul, pak možná právě nedokončenost těchto „příběhů“. V případě vydání knižní publikace, kterou bych velmi přivítal, bych proto autorovi doporučil, aby text o takové pasáži ještě doplnil.

Domnívám se, že dizertační práce M. Sovilje je velice hodnotným dílem, které významně rozšiřuje poznání československo-jugoslávských vztahů v období druhé světové války i obecně ve 20. století.

Práci proto jednoznačně **doporučuji** k obhajobě.

V Praze, 4. června 2015

PhDr. Ondřej Vojtěchovský, PhD.